

(*Deconstructing „white history“: the USA i „Forbidden history“: Chicanos and Aborigines*, 285-305, 305-333) i, na poslijetku, dodatno poglavlje u ovoj verziji prijevoda Ferroova djela, o kriznom razdoblju Europe između dva Svjetska rata (*Analysis of a crisis:1939-1945 revisited*, 333-344). Na kraju dolazi autorov zaključak (*Conclusion*, 344-356), u kojemu razlaže zbog čega danas više ne postoji i ne može postojati univerzalna povijest, kakva je primjerice bila uobičajena za 19. stoljeće, te kako je grupa oko Analā svojom metodom eksperimentirala na vrelima demonstrirala novi, moderniji pristup. Upravo je tu možda sadržan, iako ne i izražen, odgovor Marca Ferroa na kritike koje ga ponekad smatraju suviše konvencionalnim po izboru tema. Biti u grupi oko Analā, bilo koje generacije, ne znači samo baviti se temama koje izbjegavaju događajnu i političku povijest nego prije svega primijeniti eksperimentalne pristupe. Ferro je prema tome, gledajući njegov opus, ali i posebice ovu knjigu, hrabro dokazao kako je upravo to moguće i na području povijesti 20. stoljeća u kojemu su politički lideri i događaji i dalje neizostavni.

— Filip Šimetin Šegvić [povijest]

Marc Bloch, *FEUDALNO DRUŠTVO,*

Zagreb: Golden marketing, 2001., 515 str.

Marc Bloch je prva dva sveska svoga djela *La société féodale* objavio 1939. i 1940. kao prvi dio zamišljene cjeline od četiri sveska. Izradu posljednja dva sveska spriječio je poraz Francuske u Drugome svjetskom ratu te pogibija Blocha kao borca pokreta otpora 1944. Dva su objavljena sveska pod nazivom *Feudalno društvo* prvi puta u Hrvatskoj izašla već 1958., a posljednje hrvatsko izdanje u prijevodu Miroslava Brandta objavljeno je u izdanju Golden marketinga 2001. godine. S obzirom na starost samog djela kao i posljednjeg hrvatskog izdanja postavlja se pitanje svrhe prikaza. Iako uklopljen u cjelinu o časopisu *Annales* i doprinosima te historiografske škole modernoj historiografiji, prikaz napisan devet godina od izlaska monografije ne može se usredotočiti na najavu sadržaja samoga djela. Stoga se neću niti usredotočiti na sam sadržaj, nego ću ga nastojati koristiti

ilustrativno kako bih prikazao teme koje su Blochu bile zanimljive, kako je prilazio tim temama i pritom različitim metodama koristio izvore. Također, ukratko ću se osvrnuti na relevantnost *Feudalnog društva* danas, moguće pristupe njegovu korištenju i njegov značaj u razvoju metodologije i širenju historiografskih tema.

Prostor feudalnog društva koje Bloch opisuje otprilike odgovara zapadnoj i srednjoj Europi, s posebnim naglaskom na prostor današnje Francuske, Engleske, Njemačke i Italije. Vremenski je feudalno društvo obrađeno od drugog vala provala, dakle Arapa, Mađara i Normana do posljednjih stoljeća srednjega vijeka. Ranije provale germanskih naroda spomenute su, no uglavnom kao temelj na kojemu Bloch vidi početke razvoja zapadnjačke civilizacije. U djelu se ne bavi političkom ili dinastičkom poviješću, nego razvojem i promjenama društvenih struktura srednjega vijeka, obuhvaćenih pojmom feudalizam u najširem smislu. Zbog toga geografske, a naročito kronološke granice djela nisu čvrsto određene. Donja kronološka granica klasičnoga feudalizma u tom je smislu kod Blocha mnogo određenija od gornje. To je posljedica njegova shvaćanja drugoga vala provala primarno kao faktora diskontinuiteta u razvoju zapadnoeuropskoga društva, iako nisu zanemareni snažni elementi kontinuiteta rimskih i germanskih tradicija u srednjovjekovnome društvu. Gornja je kronološka granica vrlo neodređena zbog koncepcije djela. Postavivši provale „barbara” kao temeljni uzrok fragmentacije i nesigurnosti srednjega vijeka, faktore koji su prema Blochu ključni u oblikovanju feudalizma ne samo kao gospodarskog sustava nego kao mreže osobnih i društvenih odnosa, promatra njihov nastanak i razvoj od vremena tih provala. Stoga je težište na prvom dijelu promatranog vremenskog razdoblja, a kontinuirano postojanje uz manje promjene i konačno odumiranje klasičnih feudalnih struktura slabije je određeno i stoga nije niti intenzivno obrađeno. Kod Blochove koncepcije feudalnog društva važno je istaknuti kako je riječ isključivo o zapadnoeuropskom tipu feudalizma. Elementi komparacije postoje, no u odnosu na izvaneuropske primjere koji mogu biti obuhvaćeni širokim pojmom feudalizma, dok je istočnoeuropski oblik feudalizma zanemaren. S obzirom na opseg obrađene materije te ambiciozan i pionirski karakter djela, takvo je ograničavanje potpuno razumljivo. Komparacija s istočnoeuropskim oblikom feudalizma zahtijevala bi njegovu detaljnu razradu te vjerojatno pružila slabije izražen uvid u europske specifičnosti od relativno površne i uglavnom ilustrativne komparacije s izvaneuropskim, uglavnom japanskim, oblikom feudalizma.

Nakon postavljanja osnovnih uvjeta u kojima je oblikovano feudalno društvo (prema Blochu prvenstveno je riječ o fragmentaciji društvenog prostora na relativno male cjeline između kojih postoji tek slaba komunikacija, raširenoj nesigurnosti zbog iznimnog slabljenja ili čak nestanka središnjih vlasti te gotovo potpunom gašenju

novčane ekonomije) autor prelazi na obradu pojedinih elemenata feudalnog društva. Bloch feudalizam kao društveni sustav odvaja od njegove ekonomske podloge, iako naravno prikazuje njihovu snažnu međuovisnost. Vlastelinstva i robna razmjena osnovne su karakteristike srednjovjekovnog ekonomskog života te Bloch ne osporava njihovu ključnu ulogu u oblikovanju tadašnjeg društva u cjelini. No ističe kako ekonomije bazirane na vlastelinstvima ne rezultiraju nužno feudalnim sustavom kao oblikom organizacije društva i međuljudskih odnosa. Privredni odnosi ne zauzimaju znatno mjesto u sadržaju *Feudalnog društva*, no autor ističe važnost privredne osnove društvene organizacije. Samom seljačko-feudalnom gospodarstvu i srednjovjekovnoj ekonomiji trebala su biti posvećena posljednja dva sveska zamišljene šire cjeline. Ovakvo, djelo ostaje između ekonomsko-socijalne historije i širokog, neodređenog područja zvanog „historija mentaliteta” u francuskoj historiografskoj tradiciji odnosno društveno-kulturnom historijom ili historijskom antropologijom u većini drugih. Glavna su tema *Feudalnog društva* međuljudski odnosi, čime su pokriveni odnosi unutar roda i obitelji, vertikalni i horizontalni odnosi unutar i između staleža feudalnoga društva te pravni i profesionalni odnosi. Gotovo svi navedeni oblici odnosa promatrani su kroz prizmu binarnih odnosa ovisnost-zaštita koje Bloch postavlja kao glavno obilježje i temelj cijeloga feudalnog sustava. Zbog dostupnih izvora, ali i takvog fokusa istraživanja, većina djela posvećena je odnosima među plemstvom na svim razinama te odnosima svećenstva, građanstva i plemstva u cjelini, dakle onima koji su gotovo isključivo ostavljali jasne pisane tragove. Jednake odnose između neposrednih proizvođača, kmetova i njihovih izravnih seniora, autor ne zanemaruje te ih postavlja kao temelj cijeloga sustava, no s obzirom na pristup materiji opseg u kojem su ti odnosi obrađeni ne odgovara važnosti koju im Bloch pridaje.

Bloch koristi širok spektar izvora i pritom se ne ograničava na samu informaciju koju pojedini izvor prenosi, nego uključuje kontekst i način na koji je ona prenijeta. Sukladno tome metode argumentacije također su različite, no primjetno dominiraju analiza značenja i promjena terminologije korištene u izvorima te istraživanje oblika i glavnih tema epskoga pjesništva. Terminologija korištena u srednjovjekovnim izvorima kod Blocha posebno je značajna pri obradi međuljudskih odnosa, unutar obitelji i feudalnog sustava te kod razvoja i promjena u shvaćanju i pravnom položaju feudalnih staleža. Pritom je pokazao svijest o tome da latinski jezik srednjovjekovnih isprava predstavlja svojevrsno „prevođenje” stvarnosti na latinski prilikom zapisivanja. Ipak, to „prevođenje” ili uopće pisani jezik ne smatra preprekom između povjesničara i prošle zbilje. Naprotiv, koristeći terminologiju i promjene njena značenja, nastoji kroz sam jezik isprava doprijeti do dubljeg značenja iza društvenih struktura

koje istražuje. Epsko pjesništvo Bloch je iskoristio kod obrade običaja i pokušaja rekonstrukcije srednjovjekovnoga svjetonazora. Naravno, sadržaj epskih pjesama Bloch ne uzima kao vjerni prikaz prošlosti, a kako ga ne zanima politička povijest to nisu ni podaci koje u njima traži. Prvenstveno ga zanima koje su teme i koji toposi korišteni i, pretpostavlja, publici prihvatljivi u određenom razdoblju ili društvenom kontekstu te kako se njihovo korištenje mijenja kroz srednji vijek. Time dolazi barem do idealnog i očekivanoga sustava vrijednosti, društvenih normi i pravila ponašanja srednjovjekovnoga čovjeka ako ne i do realnoga stanja ondašnjega društva. Kako se pisane isprave uglavnom, a epsko pjesništvo isključivo, tiču plemstva, svećenstva i tek iznimno građanstva, tim se putem uvid u seljačka društva stječe tek posredno, putem njihova odnosa s prva dva staleža.

Format djela bliži je zbirci tematskih eseja nego monografiji s kontinuiranom, usmjerenom naracijom. Takav pristup odgovara Blochovu cilju. Nizom manjih cjelina o pojedinim elementima feudalnog društva, tematski grupiranih u veće cjeline, stvara prikaz fragmentiranog i relativno dinamičnoga društva. Promjene opisanih struktura tako nisu odvojene od razrade njihova nastanka. Kako autor temelj klasičnog feudalizma postavlja u drugi val provala kao primarni faktor diskontinuiteta, većina sadržaja svake pojedine cjeline bliža je tom ranijem razdoblju nego neodređenom kraju razdoblja zapadnoeuropskoga feudalizma. Iznimka su cjeline o proizvođačima feudalizma u kasnijem društvu, čak do Francuske revolucije. S obzirom na dostupnost izvora, ali i način na koji ih Bloch koristi proučavajući terminologiju ili očekivane i prihvatljive oblike društvenih odnosa i ponašanja, pojedini slučajevi navedeni u tim izvorima uglavnom su korišteni kao ilustracije šire stvarnosti. Posljedično, argumentacija od specifičnog prema općem uglavnom se sastoji od niza pojedinosti ilustrativnih za cjelinu, ali često slabo međusobno povezanih. Opisujući totalitet složenog feudalnog društva, neizbježno se javljaju teškoće zbog raznolikosti i opsega obrađenih tema. Ipak, Bloch nizom relativno izdvojenih cjelina te ilustrativnom i egzemplarnom argumentacijom neopterećenom političkom ili dinastičkom povijesti, uspijeva formirati istovremeno opsežnu i detaljnu sliku feudalnog društva.

Monografija *Feudalno društvo*, iako u izvorniku stara već sedamdeset godina, ostaje relevantna. Značajna je ne samo za čitatelja zainteresiranoga za srednji vijek, nego i kao primjer sinteze društvene povijesti koja nastoji predstaviti totalitet širokoga geografskog i vremenskog prostora. Iako ovo Blochovo djelo obiluje detaljima, najčešće korištenima u svrhu ilustracija, one ne opterećuju prikaz te čitatelj zbog njih ne gubi uvid u širu narativnu strukturu. Također Blochov je pristup izvorima izvrstan praktičan primjer širokih mogućnosti analiza izvora na različite načine, ovisno o pitanjima koje povjesničar postavlja pred njih. Primjerice istražujući značenja i promjene

terminologije pravnih isprava, Bloch ih koristi kao izvor za društvenu povijest nevezano za sam predmet kojim se bave. *Feudalno društvo* je naravno izuzetno važno za čitatelje zainteresirane za srednji vijek, no ne bi trebalo biti prvo djelo preko kojeg se student susreće s tim razdobljem. Iako je riječ o opsežnom prikazu društva zapadnoeuropskoga feudalizma, bez poznavanja barem osnovnih događajnih odrednica toga razdoblja, čitatelju bi nedostajalo primjerene kontekstualizacije. Rijetko navođenje događajnih ili kronoloških odrednica u djelu korišteno je prvenstveno za kronološko i prostorno određenje izložene argumentacije o društvenom uređenju, uz pretpostavku da je čitatelj upoznat sa širim značajem spomenutih događaja ili razdoblja pojedinog vladara.

— **Marko Fuček** [prof. povijesti/dipl. povjesničar]

Henri Pirenne, *KARLO VELIKI* *I MUHAMED,*

Zagreb: Izvori, 2006., prev. Marija Šveговиć
Majerović, 237 str.

Knjigu *Karlo Veliki i Muhamed* belgijski je povjesničar Henri Pirenne (1862.-1935.) koncipirao 1935. godine na temelju svoga dugogodišnjeg istraživanja o utjecaju, pojavi i ekspanziji islama u Europi srednjeg vijeka. Budući da je bio vrstan povjesničar, velika je historiografska dimenzija ovoga djela i, iako je za razumijevanje potrebno poznavati opću povijest srednjega vijeka, može se iščitati niz detalja koji upotpunjuju sliku srednjovjekovnoga svijeta. Autorova su se istraživanja više temeljila na ekonomiji i privredi tadašnjega svijeta, a manje na političkim događajima koji su ga obilježili. Konstanta je to kod Pirennea, pogotovo u kasnim radovima, te je upravo zbog toga (između ostaloga) bio uzor francuskim povjesničarima Marcu Blochu i Lucienu Febvreu.

Ovo je djelo objavljeno zahvaljujući autorovu sinu Jacquesu Pirenneu koji je uvidio važnost truda i vrijednost napisanoga. Bio je to posljednji rad na kojemu je H. Pirenne radio.¹ Podijelio ga je u dva dijela: *Zapadna Europa prije islama te Islam i Karolinzi*. U prvom su

1 Henri Pirenne umro je u listopadu 1935. godine u Uccleu, blizu Bruxellesa.

Pro Tempore

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 8/9, 2010.-2011.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VII, broj 8-9, 2010-2011.

Glavni i odgovorni urednik
Filip Šimetin Šegvić

Počasni urednik
André Burguière

Uredništvo
Tomislav Brandolica, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Filip Šimetin Šegvić,
Nikolina Šimetin Šegvić, Stefan
Treskanica

Urednici pripravnici
Marta Fiolić, Kristina Frančina, Sanda
Vučićić

Redakcija
Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Nikolina Šimetin Šegvić,
Filip Šimetin Šegvić, Stefan Treskanica,
Sanda Vučićić

Tajnica uredništva
Martina Borovčak

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Ivan Botica
Miodrag Gladović, d.i.e.
dr. sc. Borislav Grgin
dr. sc. Mirjana Gross
dr. sc. Željko Holjevac
dr. sc. Nenad Ivić
Branimir Janković, prof.
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Isao Koshimura
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Radivoj Radić
Danijel Rafaelić, prof.
dr. sc. Drago Roksandić
dr. sc. Relja Seferović
dr. sc. Boris Senker
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan

Lektura i korektura
Marta Fiolić
Ana Jambrišak
Vedrana Janković
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić
Tajana Vlaisavljević

Dizajn i priprema za tisak
Tomislav Vlainić
Lada Vlainić

Prijevodni s engleskog jezika
Tomislav Brandolica
Jelena Krilanović
Tina Kužić, prof.
Marko Lovrić
Marija Marčetić
Judita Mustapić
Andrea Pečnik
Marko Pojatina
Prijevodi s njemačkog jezika
Sara Katanec
Mirela Landsman Vinković
Azra Plićanić Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić
Prijevodi s francuskog jezika
Marta Fiolić
Tea Šimičić
Marina Šegvić, prof.
Mihaela Vekarić
Prijevodi sa slovenskog i srpskog jezika
Krešimir Matešić
Prijevodi s talijanskog jezika
Marina Šegvić, prof.

Izdavač
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb

Tisak
ZT ZAGRAF

Naklada
Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo stavove
autora i ne predstavljaju nužno stavove
i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
DTM GRUPA d.o.o.,
NARCOR d.o.o.,
TRANSPORTI KRAJAN d.o.o.,
HEMA d.o.o.,
KEMOKOP d.o.o.,
EUROGRAF d.o.o.,
Privatne donacije: S. S., M. F., prof.
dr. Drago Roksandić, Marko Lovrić,
Filip Šimetin Šegvić, Nikolina Šimetin
Šegvić, Tomislav Brandolica.

Redakcija časopisa Pro tempore svim
se donatorima iskreno zahvaljuje na
financijskoj podršci!
Redakcija se također posebno
zahvaljuje gospodinu Zlatku Ožboltu,
dia na trudu i pomoći. Zahvaljujući
njemu, put do izdavanja ovog broja
bio je mnogo lakši. Gospodinu Zoranu
Ivankoviću isto tako dugujemo veliku
zahvalu što nam je izašao u susret
prilikom tiskanja časopisa.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:
pt.redakcija@gmail.com
phillip.simetinsegvic@gmail.com